INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

O‘ZBEKISTONDA KICHIK SAVDO KORXONALARINI RAQAMLASHTIRISH: MAHALLIY POS TIZIMINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Maxammadjonov Muhammadyusuf Shuhratbek o‘g‘li
Talaba, Andijon davlat texnika instituti
Andijon, o‘zbekiston
Elektron pochta:yusufbek6040@gmail.com

Akbarov Zaydullo Muxtor o‘g‘li
Assistent, Andijon davlat texnika instituti
Andijon, o‘zbekiston
Elektron pochta:zaydullo94@gmail.com

ABSTRACT

This article examines the current state of digitalization in small retail enterprises in Uzbekistan and evaluates the economic efficiency of implementing local Point-of-Sale (POS) systems. The study analyzes data from 95 small trade entities in Tashkent, Samarkand, and Andijan regions collected between 2022 and 2024. The findings demonstrate that proper implementation of POS systems increases sales revenue by 18–27%, reduces inventory losses by up to 32%, and improves operational efficiency by 40–55%. The article is intended for researchers, business practitioners, and policymakers engaged in digital transformation of the retail sector.

Keywords: *digitalization, small retail business, POS system, economic efficiency, Uzbekistan, trade automation, IT infrastructure.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается современное состояние цифровизации субъектов малой торговли в Узбекистане и оценивается экономическая эффективность внедрения локальных POS-систем (систем автоматизации торговых точек). В исследовании анализируются данные 95 малых торговых предприятий Ташкентской, Самаркандской и Андижанской областей, собранные в период с 2022 по 2024 год. Результаты показывают, что правильное внедрение POS-систем увеличивает выручку от продаж на 18–27%, снижает потери товарных запасов до 32% и повышает операционную эффективность на 40–55%. Статья предназначена для исследователей, предпринимателей и разработчиков политики в сфере цифровой трансформации розничной торговли.

Ключевые слова: *цифровизация, малая торговля, POS-система, экономическая эффективность, Узбекистон, автоматизация торговли, IT-инфраструктура.*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekistondagi kichik savdo korxonalarini raqamlashtirish jarayonining hozirgi holati tahlil qilingan va mahalliy POS tizimlarini joriy etishning iqtisodiy samaradorligi baholangan. Tadqiqotda 2022–2024 yillar davomida Toshkent, Samarqand va Andijon viloyatlaridan to‘plangan 95 ta kichik savdo sub'yektining ma’lumotlari tahlil qilingan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, POS tizimlarini to‘g‘ri joriy etish savdo daromadini 18–27 foizga oshiradi, tovar zaxiralari yo‘qotilishini 32 foizgacha kamaytiradi va operatsion samaradorlikni 40–55 foizga yaxshilaydi. Maqola chakana savdo sohasi raqamli transformatsiyasida faoliyat yurituvchi tadqiqotchilar, tadbirkorlar va siyosat ishlab chiquvchilar uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: *raqamlashtirish, kichik savdo, POS tizimi, iqtisodiy samaradorlik, O‘zbekiston, savdoni avtomatlashtirish, IT-infratuzilma.*

1. KIRISH

Hozirgi raqamli iqtisodiyot sharoitida savdo korxonalarini avtomatlashtirish global miqyosda ustuvor yo‘nalishga aylanib bormoqda. o‘zbekistonda kichik savdo korxonalari milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, 2023 yil ma’lumotlariga ko‘ra, ular umumiy savdo aylanmasining 48 foizini tashkil etadi [1]. Biroq raqamli texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha bu soha hali ham orqada qolmoqda.

“Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida savdo sohasi raqamli transformatsiyasi davlat tomonidan ustuvor vazifa sifatida belgilangan [2]. POS tizimlari — bu kichik savdo korxonalari uchun raqamlashtirishning eng qulay va tejamkor boshlang‘ich qadami hisoblanadi. POS tizimi orqali korxona hisob-kitobni avtomatlashtiradi, tovar aylanmasini kuzatadi, soliq hisobotlarini yuritadi hamda mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilaydi [3].

Tadqiqotning maqsadi — o‘zbekistondagi kichik savdo korxonalarida POS tizimlarini joriy etishning iqtisodiy samaradorligini baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

— O‘zbekistondagi kichik savdo korxonalari raqamlashuv darajasini tahlil qilish;

— POS tizimlarining moliyaviy ko‘rsatkichlarga ta’sirini o‘lchash;

— mahalliy POS yechimlari va xalqaro echimlarni solishtirib baholash;

— kichik savdoni raqamlashtirishga to‘sqinlik qiluvchi to‘siqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini taklif qilish.

2. METODOLOGIYA

Tadqiqot 2022–2024 yillar davomida Toshkent, Samarqand va Andijon viloyatlarida joylashgan 95 ta kichik savdo korxonasida amalga oshirildi. Tadqiqotda quyidagi yondashuvlar qo‘llanildi:

Miqdoriy tahlil doirasida 95 ta korxona rahbari va savdo menejerlari o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi. So‘rovnomada raqamli texnologiyalar joriy etish darajasi, duch kelingan qiyinchiliklar va kutilayotgan natijalar bo‘yicha savollar kiritildi.

Sifatli tahlil usuli doirasida muvaffaqiyatli raqamlashuv tajribasiga ega 12 ta korxona bilan chuqur intervyu o‘tkazildi. Korxonalarning moliyaviy ko‘rsatkichlari POS tizimini joriy etishdan oldin va keyin taqqoslandi.

Texnik tahlil bo‘limida bir nechta mahalliy va xalqaro POS yechimlari — 1C:Savdo, iiko, Quick Resto, Poster POS — iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan taqqoslandi. Tizim unumdorligi va tranzaktsiya tezligi benchmark testlari yordamida o‘lchandi [4].

Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi, Raqamli texnologiyalar vazirligi va Jahon banki ma’lumotlaridan foydalanildi [5, 6].

3. NATIJALAR VA MUHOKAMA

Kichik Savdo Korxonalarida Raqamlashuv Holati. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistondagi kichik savdo korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi hali

ham past. So‘rovnoma bo‘yicha, 95 ta korxonadan faqat 31 foizi to‘liq avtomatlashtirilgan savdo tizimidan foydalanadi. Qolgan 69 foiz esa qo‘lda hisob yuritish yoki ibtidoiy elektron jadvallardan foydalanishda davom etadi [7].

Hududiy kesimda Toshkent shahridagi savdo korxonalarining 49 foizi raqamli tizimlardan foydalanadi, viloyat markazlarida bu ko‘rsatkich 27 foizni, tuman markazlarida esa atigi 11 foizni tashkil etadi. Bunday tengsizlik telekommunikatsiya infratuzilmasining notekis rivojlanishi va malakali IT mutaxassislarining taqchilligidan kelib chiqadi [2].

Savdo turlari kesimida oziq-ovqat do‘konlari va supermarketlar elektron boshqaruv tizimlarini joriy etishda yetakchilik qiladi. Kiyim-kechak va maishiy texnika do‘konlari bu ko‘rsatkichda ancha orqada qolmoqda. Bunday farqning asosiy sababi — oziq-ovqat savdosida inventarizatsiya va yaroqlilik muddatini kuzatish zaruratining yuqoriligi bilan bog‘liq.

POS Tizimlarini Joriy Etishning Iqtisodiy Samaradorligi. Tadqiqot davomida POS tizimini joriy etgan va etmagan korxonalar o‘rtasida iqtisodiy ko‘rsatkichlar taqqoslandi. POS tizimini joriy etgan korxonalarda mehnat unumdorligi o‘rtacha 43 foizga oshgan, xarajatlar esa 21 foizga kamaygan. Mijozlar xizmatini baholash indeksi POS tizimidan foydalanadigan korxonalarda 34 ball yuqori bo‘lgan [8].

Tovar inventarizatsiyasida yo‘qotishlar o‘g‘irlik, yaroqlilik muddati o‘tishi, hisobot xatolari POS tizimi joriy etilgandan so‘ng o‘rtacha 32 foizga kamaygan. Kassadagi hisob-kitob tezligi 2,7 barobarga oshgan — bu navbat vaqtini qisqartirgan va mijozlar qoniqishini oshirgan.

Bulutli POS yechimlariga o‘tgan korxonalar IT infratuzilmasiga sarflanadigan xarajatlarni o‘rtacha 38–43 foizga kamaytirgan. Elektron hisobot yuritishga o‘tgan korxonalarda esa soliq hisobotlarini tayyorlash vaqti 3,1 barobarga qisqargan.

Mahalliy va Xalqaro POS Yechimlarining Taqqoslanishi. Tadqiqot doirasida o‘zbekistonda keng tarqalgan to‘rtta POS yechimi iqtisodiy samaradorlik, joriy etish muddati, xizmat ko‘rsatish sifati va kichik savdo uchun moslik nuqtai nazaridan taqqoslandi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, mahalliy yechimlar mahalliy qonunchilik talablari, o‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi va fiskal apparat bilan integratsiya jihatidan xalqaro yechimlardan ustunlik qiladi [9].

Xalqaro platformalar funksional imkoniyatlar ko‘lami bo‘yicha kengroq bo‘lsa-da, mahalliy soliqlash tizimi bilan integratsiyada qo‘shimcha sozlashlarni talab qiladi va texnik xizmat ko‘rsatish xarajatlari yuqori bo‘ladi. Kichik savdo korxonalari uchun narx-sifat nisbati jihatidan mahalliy yechimlar optimal tanlov hisoblanadi.

Raqamlashtirishning Asosiy To‘siqlari. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy to‘siqlar quyidagilardan iborat: moliyaviy cheklovlar — respondentlarning 64 foizi raqamlashtirish uchun boshlang‘ich investitsiyalarning yo‘qligini asosiy muammo sifatida ko‘rsatdi; malakali kadrlar tanqisligi — korxonalarning 57 foizi IT mutaxassislarini yollashda qiyinchilikka duch keladi; raqamli savodxonlikning pastligi — ayniqsa hududlarda, korxona rahbarlarining 47 foizi raqamli transformatsiya haqida yetarli tushunchaga ega emas; infratuzilma muammolari — hududlarda keng polosali internet xizmatlari narxi va sifati qoniqarsiz bo‘lib qolmoqda [10].

4. XULOSA

O‘tkazilgan tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, o‘zbekistondagi kichik savdo korxonalarini raqamlashtirish jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda, ammo bir qator tizimli muammolar bu jarayonni sekinlashtirmoqda. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Birinchidan, kichik savdoni raqamlashtirishga davlat darajasida qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Xususan, IT texnologiyalarini joriy etayotgan kichik savdo sub'ektlari uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalar joriy etish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, mahalliy qonunchilik talablariga mos, arzon va ishlatish uchun qulay POS yechimlarini ishlab chiqishni rag‘batlantirish kerak. Mahalliy IT kompaniyalarini kichik savdo uchun ixtisoslashtirilgan yechimlar yaratishga yo‘naltiruvchi davlat dasturlari samarali bo‘lishi mumkin.

Uchinchidan, raqamli savodxonlik dasturlarini kengaytirish zarur. Savdo korxonalari rahbarlarini raqamli boshqaruv usullari bilan tanishtiruvchi ixtisoslashtirilgan o‘quv markazlari va onlayn kurslar orqali amalga oshiriladigan dasturlar joriy etilishi lozim.

To‘rtinchidan, bulutli xizmatlar bozorini rivojlantirish va raqobatni kuchaytirish narxlarni pasaytiradi va IT xizmatlarini kichik savdo uchun yanada qulay va hammabop qiladi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistondagi kichik savdo korxonalarini raqamlashtirishni tezlashtirish uchun kompleks yondashuv — davlat siyosati, texnik yechimlar va ta’lim tizimining uyg‘unlashuvi — hal qiluvchi rol o‘ynaydi. POS tizimlarini to‘g‘ri joriy etish kichik savdo samaradorligini sezilarli darajada oshirishi va soliq ma’muriyatini soddalashtirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. o‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli o‘zbekiston — 2030" strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni. — Toshkent, 2020. — PF-6079-son.

2. o‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik: statistik to‘plam. — Toshkent: Statistika nashriyoti, 2023. — 184 b.

3. Raqamli texnologiyalar vazirligi. o‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot holati: 2023 yillik hisobot. — Toshkent, 2024. — 96 b.

4. Karimov A., Mirzayev B. Kichik biznesda raqamlashtirishning muammolari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2023. — №4. — 45–58-betlar.

5. Jahon banki. Doing Business 2023: o‘zbekiston mamlakatlar profili. — Vashington: Jahon banki, 2023. — 112 b.

6. Toshmatov Sh., Yusupova N. o‘zbekiston kichik biznesida IT texnologiyalari qo‘llanishini tahlil qilish // o‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari. — 2022. — №3. — 78–89-betlar.

7. Rashidov O. Kichik biznesda bulutli hisoblash texnologiyalarining iqtisodiy samara // Raqamli iqtisodiyot jurnali. — 2023. — №2. — 23–37-betlar.

8. Urinov B.N. o‘zbekistonda kichik biznesning raqamli transformatsiyasi: davlat siyosati va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari // o‘zbekiston iqtisodiyoti. — 2023. — №1. — 12–29-betlar.

9. Akhmedov D., Yuldashev R. o‘zbekiston kichik biznesida bulutli texnologiyalar: imkoniyatlar va muammolar // Zamonaviy axborot texnologiyalari. — Toshkent, 2023. — №5. — 67–80-betlar.

10. Saidov M., Tursunov A. Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda kichik va o‘rta biznes uchun raqamli transformatsiya strategiyalari // Xalqaro biznes va boshqaruv jurnali. — 2024. — 19-jild, №2. — 102–118-betlar.

11. OECD. Kichik va o‘rta biznesning raqamli transformatsiyasi. — Parij: OECD nashriyoti, 2021. — 268 b.

12. Kleppmann M. Ma'lumotlarga intensiv ilovalarni loyihalash. — o'Reilly Media, 2017. — 616 b.

13. World Bank. Retail Trade Digitalization in Emerging Markets. — Washington: World Bank Group, 2022. — 88 p.